

Dårlige vaner og manglende sans for spillet?

Et kroppssosiologisk essay om norsk fotballs forståelse for spillet

Frode Telseth

Høgskolelektor

Institutt for friluftsliv, idrett og kroppsøving, Høgskolen i Sørøst-Norge

frode.telseth@usn.no

SAMMENDRAG

I dette essayet analyseres manglende internasjonale resultater for norsk fotball siden tidlig 2000-tall med utgangspunkt i henholdsvis Merleau-Pontys fenomenologiske og Bourdieus sosiologiske perspektiver om kroppsliggjøring. Jeg hevder at norske fotballspillere mangler god nok spilleforståelse til å være konkurransedyktige internasjonalt. Delvis skyldes dette en ideologi som tilsier at spillet skal tilpasses barna, ikke motsatt. Dette medfører at sentrale elementer ved spillets struktur, som forståelse av tid, rom og relasjonelle ferdigheter, ikke tidlig nok inkorporeres som gode vaner for norske spillere. I tillegg skyldes manglende resultater også en diskrepans mellom hvilken kompetanse spillerne har og hvilket spill en forsøker å spille. Kulturelle elementer fra norsk fotballs suksessperiode på 1990-tallet, basert på en direkte spillestil og «best uten ball», er kroppsliggjort i norske fotballspillere, samtidig som en de senere årene har forsøkt å spille en ballbesittende stil. Resultat- og prestasjonsmessig har dette fungert svært dårlig. I tråd med Østerbergs benevnelse om amfibisk handling foreslås en alternativ tilnærming, der forholdet mellom realitet og intensjonalitet bedre samsvarer.

Nøkkelord:

norsk fotball, spilleforståelse, kroppsliggjøring, Merleau-Ponty, Bourdieu

BAD HABITS AND A MISSING FEEL FOR THE GAME? NORWEGIAN FOOTBALL'S LACK OF UNDERSTANDING OF THE GAME AND THE SOCIOLOGY OF THE BODY

In this essay, the poor results of Norwegian teams in international football since the year 2000 are analyzed through the concept of embodiment in Merleau-Ponty's phenomenology and Bourdieu's sociology. I argue that the reasons behind the results can be located in a limited understanding of the game in recent years, and this partly because of an ideology claiming that the game has to be adapted to children, rather than an opposite approach. For Norwegian youth footballers, an understanding of time, space and relational dimensions of the game will not be achieved as good habits at an early stage. The lack of results on the international stage is also due to a discrepancy between the materiality of the players and how they play the game. Norwegian football have been trying to escape from the notion of «best without the ball», and a direct playing style, founded in the successful 90's, but the Norwegian players nowadays have this way of playing the game embodied. Therefore, by following Østerberg's concept of amphibious action, suggests an alternative approach, where the relationship between reality and intentionality better correspond.

Keywords:

Norwegian football, understanding the game, embodiment, Merleau-Ponty, Bourdieu

INTRODUKSJON

Det norske fotballandslaget for herrer har ikke deltatt i internasjonale mesterskap siden EM i 2000. På FIFA-rankingen har Norge de senere årene ligget plassert rundt en femtiende plass, men svake resultater i 2016 medførte et kraftig fall på rankingen, og i november 2016 var Norge, sammen med Færøyene, ranket som verdens 84. beste fotballnasjon (FIFA, 2016). Vårt kvinnelandslag har i samme periode ligget stabilt rundt tiende plass på rankingen. Nivået på norsk klubb fotball er omtrent på samme nivå som landslags fotballen – ranket som 23. beste nasjon i Europa på herresiden og tolv plasser bedre rangert på kvinnesiden (UEFA, 2016).

Resultatene er med andre ord langt fra de gode prestasjonene på 1990-tallet, hvor norske fotballkvinner vant både EM- og VM-gull og toppet det hele med OL-gull i 2000. Det norske herrelandslaget deltok i VM både i 1994 og 1998, i tillegg til EM-sluttspillet i 2000. Med unntak av en periode fra februar 1996 til april 1997, var herrenes landslag konsekvent blant de seksten beste nasjonene på FIFA-rankingen fra den startet i august 1993 til mai 2001 (FIFA, 2016). I tillegg kvalifiserte Rosenborg BK, under Nils Arne Eggen's ledelse, seg årlig til sluttspillet i Champions League fra 1995–2002 (Hjelseth, 2009), med kvartfinale mot Juventus i 1996/1997-sesongen som det prestasjonsmessige høydepunktet (Eggen, 1999).

På bakgrunn av 1990-tallets gode resultater med en spillestil som ble ansett som primitiv, men samtidig effektiv, en tilsynelatende evigvarende spillestildebatt siden den gang og nedadgående resultater for norsk fotball generelt, stiller jeg i dette essayet spør-

målet om manglende forståelse for spillet kan forklare dagens manglende internasjonale prestasjoner og resultater. Gjennom å ta utgangspunkt i spilleforståelse som en sentral kompetanse for å mestre spillet på den internasjonale arenaen, benyttes kroppssosiologiske teorier, basert på Maurice Merleau-Ponty og Pierre Bourdieus henholdsvis filosofiske og sosiologiske perspektiver om en situert og strukturert kropp, som teoretisk bidrag i forklaringen på hvorfor norsk fotball ikke presterer internasjonalt. Bakgrunnen for Merleau-Ponty og Bourdieu som teoretisk rammeverk skyldes deres felles utgangspunkt i det iboende kroppslige i den før-objektive kontakten mellom subjekt og objekt (Bourdieu & Wacquant, 1993).

Dag Østerberg skriver i innledningen til den norske utgaven av Bourdieus *Distinksjonen* at den iblant er å lese som en besk og spydig, fri gjengivelse av Merleau-Pontys tenkning, en sosiologisert utgave av hans kroppsfilosofi (Østerberg, 1995: 25). Selv om det altså er klare koblinger mellom Merleau-Pontys kroppsfilosofi og Bourdieus kroppssosiologi, som også trekkes frem av eksempelvis Crossley (2001, 2013), har jeg valgt å anvende Merleau-Pontys fenomenologi som teoretisk forklaring på et aktørnivå, mens Bourdieus begreper er ment å gi analysen et tydeligere kulturelt preg. En slik tilnærming til fotballspillet, gjennom å forstå spillet og ferdighetene i det fra «innsiden» kombinert med et strukturelt blikk på det fra «utsiden», understøttes blant annet av Hughson & Inglis (2002), som i sin artikkel «Inside the Beautiful Game» konkluderer: «... we propose a sociologically inflected phenomenology that can capture the complex of interplay between the 'subjective' and 'objective' moments of soccer movement and activity» (Hughson & Inglis, 2002: 13).

Jeg forsøker i dette essayet å fange dette samspillet mellom spilleren og spillet og spilleren i spillet. Å forstå spillet krever fra spillerens perspektiv tilstedeværelse i det, og dette i seg selv viser til forholdet mellom fenomenologi og sosiologi og mellom aktør og struktur. Mitt perspektiv i denne sammenheng er ikke fra et spillerperspektiv innenfra spillet, men gjennom et blikk på spillet innenfra feltet. Dette blikket baserer seg blant annet på femten år som fotballspiller i breddefotballen, nesten tjue år som fotballtrener for barn, ungdom og voksne, og ti år som trenerutdanner for idrettsstudenter med fotball som fordypningsidrett. Og selvfølgelig har et blikk på spillet fra et forskerperspektiv, blant annet med mange studieturer til andre spillerutviklingskulturer og -miljøer, gitt både et utfyllende og kontrasterende syn på hvordan vi kan drive utviklingsarbeid her til lands.

Jeg er altså selv en del av fotballfeltet, og forsøker her å analysere og kommentere en kultur som er en stor del av min egen virkelighet (Wadel, 1991). Dette på et område som jeg selv, i likhet med resten av fotball-Norge, har et ansvar for at vi ikke har vært gode nok. Det må derfor presiseres at dette essayet er basert på mine erfaringer og mine tolkninger av å være en aktør med et «halvlangt» fotballiv i og på feltet. Med det som bakgrunn, stiller jeg i denne sammenheng spørsmålet om norsk fotball – med utgangspunkt i Norges Fotballforbund (NFF) som ideologisk og metodisk tilrettelegger – evner å ta de riktige valgene for at norske fotballspillere innehar god nok forståelse for spillet til å kunne prestere internasjonalt.

BLIKK FOR SPILLET

Tidligere kaptein for FC Barcelona og spansk landslagsspiller, Xavi Hernandez, uttalte i et intervju med *The Guardian* i 2011 at hans løsning for å overvinne alle lagene som la hele sin strategi i å forsvare seg mot Spania og Barcelona var: «Think quickly, look for spaces. That's what I do: look for spaces. All day. I'm always looking. All day, all day» (Lowe, 2011). Fotball er et persepsjonsspill, og som Xavi her henviser til, har blikket for situasjonene og rommene på banen en avgjørende betydning for hvilke valg og hvilke løsninger det er mulig å anvende i en konkret spillsituasjon. Dette blikket for spillet, eller det å lese spillet, er en konkret evne eller ferdighet som fotballspilleren må besitte for å være i stand til å mestre spillet. Om nevnte Xavi uttalte hans tidligere lagkamerat i Barcelona, Dani Alves, at han spiller i fremtiden (Lowe, 2011).

Xavi Hernandez' spillferdigheter knyttet til ikke bare å sanse og forstå spillsituasjonen, men også til å forutse og diktere det, føyer seg inn i en tradisjon med mange av verdens mest anerkjente spillere. Blant annet hadde Pele, Maradona, Johan Cruyff, Michel Platini og Zinedine Zidane alle det til felles at de kunne kontrollere spillet gjennom å beherske rommene på banen og styre rytmen i spillet. Andreas Alm og Johan Fallby hevder i sin lille bok om spilleforståelse i fotball at det skyldes det enkle faktum at slike typer spillere er «feltherrer». «Deres gode spilleforståelse bygger på at de ofte ser på spillet, og på ballen bare når det er nødvendig» (Alm & Fallby, 2012: 40).

I *Kroppens fenomenologi* skriver Merleau-Ponty om blikket at det er like utvilsomt som min egen tanke, og det er meg likeså umiddelbart bekjent (Merleau-Ponty, 1994: 1). For en fotballspiller er blikket naturlig nok den viktigste sansen for å oppfatte hvilke bevegelser og handlinger en kan foreta seg både med og uten ball. Hughson & Inglis (2002: 4) hevder at Merleau-Pontys filosofi er spesielt anvendbar i denne sammenheng, da han er opptatt av å forklare hvordan mennesket opplever og erfarer romlige dimensjoner. Erfaring må i tråd med Merleau-Pontys fenomenologi forstås som et kroppslig møte med en før-objektiv verden, hvor det som viser seg for den persiperende kroppen er et perseptuelt felt av fenomener (Østerberg, 1994: VII).

Min kropp, sier Merleau-Ponty (1994: 43), fremtrer for meg som en holdning til en foreliggende eller mulig oppgave, og dens romlighet er ikke en posisjonsromlighet, men en situasjonsromlighet. Å tilegne seg en vane (habit) må forstås som justering eller fornyelse av vårt kroppsskjema (Merleau-Ponty, 1994: 97). Kroppsskjemaet er et uttrykk for at min kropp er i verden (Merleau-Ponty, 1994: 44), noe som innebærer at subjektet evner å reagere adekvat på uforutsette situasjoner, men i særlig grad også evner å forutse situasjoner. For en fotballspiller er dette hva ferdigheten i spillet handler om, å agere i en konkret situasjon med en best mulig situasjonstilpasset løsning, forstått som å forme situasjonen med den hensikt å nærme seg det intenderte målet.

Dette støttes av NFFs definisjon på fotballferdighet, forklart som hensiktsmessig handlingsvalg og handling for å skape og utnytte spillsituasjonen til fordel for eget lag (Bergo m.fl., 2002). Denne evnen handler om å persipere og velge hurtigst mulig, slik at en er i stand til å utnytte situasjonen mens det ennå er tid og rom for det. Merleau-Ponty (1965) berører selv disse elementene ved spillet i sitt fotballeksempel fra *The Structure of Behavior*:

For the player in action at the football field is not an 'object', that is, the ideal term which can give rise to an indefinite multiplicity of perspectival views and remain equivalent under its apparent transformations. It is pervaded with lines of force (the 'yard lines'; those which demarcate the 'penalty area') and articulated in sectors (for example, the 'openings' between the adversaries) which call for a certain mode of action and which initiate and guide the action as if the player were unaware of it. The field itself is not given to him, but present as the immanent term of his practical intentions, the player becomes one with it and feels the direction of the 'goal', for example, just as immediately as the vertical and the horizontal planes of his own body. (Merleau-Ponty 1965: 168–69)

Ifølge Crossley (2001: 75) viser Merleau-Ponty ved dette eksemplet hvordan fotballspilleren både ser mulighetene for, og mobiliseres til, handling gjennom sin tilstedeværelse i spillet. Spilleren er involvert i spillet gjennom et situert perspektiv innenfra, hvor muligheter og begrensninger for hva en kan gjøre og hvordan løse det viser seg i den konkrete situasjonen. Spilleforståelse kan dermed forklares som evne til å ta situasjonen og spillet inn over seg, samtidig som en innehar et metaperspektiv på seg selv i situasjonen og potensialene for handling i situasjonen, som en følge av at spillet både er relasjonelt og relativt. Den relasjonelle dimensjonen viser til hvordan og i hvilken grad dine valg og handlinger tilpasses medspilleres aksjoner. Det relative aspektet kommer som en konsekvens av at motstanderlaget vil forsøke å ta kontroll over de samme situasjonene.

TILPASNING TIL SPILLET – ELLER TILPASSE SPILLET?

Spillere med god forståelse for *tid* og *rom* mestrer denne relasjonelle og relative kompleksiteten. Andrés Iniesta, kanskje verdens fremste midtbanespiller de siste ti årene, karakteriseres av tidligere FC Barcelona manager Pep Guardiola som en av de store spillerne på bakgrunn av sin evne til å mestre relasjonen mellom tid og rom. «He knows where he is at every moment ... He knows where and when, always. And then he has this very unique ability to pull away» (López & Besa, 2016). Iniesta opptrer på denne måten i tråd med Alm og Fallbys (2012) begrep om å være «feltherre»: en spiller som kan diktere og kontrollere spillet, som er subjekt i situasjonen gjennom at «the field itself is not given to him, but present as the immanent term of his practical intentions», for å sitere fra Merleau-Pontys tidligere nevnte fotballeksempel. Valgene og handlingene slike typer spillere kan utføre er tilpasset til hva situasjonen eller spillet muliggjør.

Dette kan i tråd med en annen fransk situasjonsfilosof, Jean-Paul Sartre, defineres som situasjonens faktisitet (Østerberg, 1990: 67). I tillegg til spillernes individuelle ferdigheter, vil alltid det dynamiske aspektet ved kampen, spill og motspill, definere betingelsene ved spillsituasjonen. Hvordan en spiller oppfatter og forstår en gitt situasjon, hvordan en ser mulighetene ved denne situasjonen og ikke minst hvordan en kan være i stand til å skape bedre betingelser for seg selv i denne situasjonen, henger sammen med hvordan disse elementene er kroppsliggjort i spilleren. Det handler i tråd med Merleau-Ponty om hvilken kapasitet en har til å handle (Crossley, 2013: 149). Forståelse er for Merleau-Ponty nettopp hvordan en tilegner seg en bestemt måte å gjøre noe på, en vane som er kroppsliggjort.

For å evne og «spille spillet» kreves en vanedannelse, en tilvenning eller tilpasning, til spillet. Kunnskap, ferdigheter og forståelse for regler og spillets logikk er en nødvendig forutsetning for å optimalisere muligheten for å være en *agent* i spillet, en som agerer i situasjonen og tvinger andre til å reagere. Følgende sitat av Crossley (2001) om Merleau-Pontys fotballspiller understreker en slik forståelse:

She is tactical and strategic 'in her bones', without having to give the matter thought. And yet the sense of everything she sees and does derives from the game, a contingent historical construction which is one amongst hundreds and which means nothing to many. An agent not familiar with football would be baffled by her actions and would fail to see what she sees. (Crossley, 2001: 76)

Det er med andre ord ikke tilfeldig hvilket spill en tilpasses eller tilvennes til. Spillet, forstått som hva jeg her kaller «det endelige spillet» (11 mot 11), er hva de inkorporerte mønstrene for forståelse både skal ta utgangspunkt i og til sist skal realiseres i. Internasjonal suksess måles på toppfotballnivå, basert på landslag og klubbblags prestasjoner. Tilegnelsen av og tilpasningen til dette spillet må dermed forstås som grunnleggende i en læringsprosess for å bli toppspiller.

I 2014 utgir NFF en rapport i forbindelse med innføring av nye spillformer og regelendringer, som er signert daværende utviklingssjef i fotballforbundet Stig Inge Bjørnebye (NFF, 2014). «Vi må tilpasse spillet til barna, ikke barna til spillet! Om vi skal lykkes med å rekruttere, beholde og utvikle neste generasjon fotballspillere, må vi nærme oss aktiviteten og de som er i den» (NFF, 2014: 3). Hvis vi skal ta denne ideologien og metodologien på alvor, innebærer ikke det at vi tilvenner norske fotballspillende barn til et annet spill enn «det endelige spillet»? I tråd med Merleau-Pontys habitueringsprosess, forstått som at en inkorporerer spillets *praksis* i kroppsskjemaet, hadde den motsatte tilnærmingen vært å foretrekke, nemlig å tilpasse barna til spillet.

Spillformene i norsk barnefotball er i dag treerfotball for seksåringer, femmerfotball frem til og med ti år, for deretter to år med syverfotball, før trettenåringene spiller på nierbane og fra fjorten år elleve mot elleve på full bane. NFF ønsker fra 2018 å gjøre treerfotball som obligatorisk spillform for seks- og syvåringer, og starte med syverspill fra ti år og nierspill fra tolv år. Den pedagogiske og fotballfaglige bakgrunnen for dette er et ønske om at spillformene skal være best mulig tilpasset alder og modning (NFF, 2016), og at studier viser at antall involveringer per spiller naturlig nok øker når det er færre spillere på banen (eks. Ronglan m.fl., 2010). Det er også en intensjon ved spillformer med færre spillere at en bedre kan legge til rette for jevnbyrdige kamper og dermed i større grad skape mestring og trivsel for alle (NFF, 2011).

Et sentralt ankepunkt mot spillformene i barnefotballen er at tilvenningen til spillet mangler spillets viktigste taktiske dimensjon, nemlig offsideregelen. Norske barn lærer ikke offside før de er tretten år med dagens system, eventuelt fra tolv år hvis forsøksordningen med nierfotball fra dette årstrinnet innføres permanent. Spill med offside har konsekvenser for spillets tid og romforhold, for timing mellom pasning og bevegelse i angrepsspillet og for en helhetlig forståelse for at «hele laget» henholdsvis angriper og forsvarer seg. Spill uten offside gir med andre ord en annen struktur ved spillet enn spill elleve mot elleve.

Spørsmålet er om norske barn for sent får tilvent seg gode strukturelle vaner med det

«endelige spillet» og at inkorporeringen av gode vaner blir mangelfull for å kunne utvikle den hensiktsmessige forståelsen for spillet. I eksempelvis Spania, som anerkjennes som kanskje verdens fremste spillerutviklingsnasjon, spiller barna med offside på syver- eller åtterfotball (ulikt fra region til region) fra de starter å spille fotballkamper som seksåringer (Telseth & Wergeland, 2016). Offsideregelen gjelder i motsetning til spill elleve mot elleve ikke på hele banehalvdelen, men er avmerket 12 meter fra mål og fungerer da som blue line offside-regelen i ishockey.

SPILLEREN I SPILLET

Utfordringen med femmerspillet er selvfølgelig ikke at spillerne får mange involveringer, men at det blir et spill basert på individualitet. En liten bane (30 x 20m) med målene nærme hverandre, medfører et fåtall spillhandlinger før ballen er ute av spill eller at det avsluttes på mål. Dermed blir spillet i stor grad et individuelt føre-, dribble- og avslutningsspill og i mindre grad en relasjonell samhandlingsform. Av den grunn utvikles det en metaforisk kan definere som fotballspillere med skylapper. I motsetning til for hesten, er det som skjer bak eller på siden av fotballspilleren ofte av sentral betydning for å oppfatte, tolke og forstå spillsituasjonen mest mulig hensiktsmessig. Hvis spillerens blikk blir for snevert på målet som er foran ham, tilegnes ikke godt nok gode vaner for å orientere seg i rom hvor en med dette blikket for omgivelsene vil oppfatte blant annet motspilleres og medspilleres posisjoner og bevegelser.

Studier av hvordan internasjonale toppspillere persiperer i spillsituasjoner (Jordet, 2004), viser ikke overraskende en klar sammenheng mellom antall «søk», eller orienteringer i rommet og graden av vellykkethet i neste trekk. Det handler om evne til å ta inn informasjon fra omgivelsene, slik at en har bedre betingelser for å kunne lykkes i neste handling. Jordet viser til at internasjonale toppspillere umiddelbart etter at pasning slås fra en medspiller rekker tre til fire korte søk i rommet omkring seg, mens en gjennomsnittlig norsk tippeligaspiller i beste fall rekker kun ett (Lia, 2013). Dette synliggjør nødvendigheten for barn og unge, også i Norge, å ha spillformer som gjør det relevant å inkorporere slike gode vaner. I internasjonale spillerutviklingsmiljøer lærer barn og unge helt fra starten å persipere spillets struktur, og hvordan romforhold avgjør graden av hensiktsmessighet i en spillsituasjon. Dermed vil valgene og handlingene som gir spilleren og laget favor i større grad være av relasjonell karakter. Jeg må spille den andre god, for at vi skal kunne lykkes *sammen*. Forståelsen av spillet endrer karakter fra å bestå av individuelle handlinger til situasjoner som konstitueres gjennom en relasjonell samhandlingsform, mot det andre laget. Spilleren i spillet endres fra å «bare» være et aktivt subjekt til å være interaktiv og intersubjektiv i situasjonen.

Østerberg (1994) påpeker at Merleau-Pontys kroppsfilosofi underforstått oppfordrer om å være helt og fullt til stede i verden, innlate seg med den gjennom å kommunisere, i stedet for å objekt-gjøre eller objektivere. Slik kan kroppen gjenoppdages som eksistens og situasjonen som åpent, mangetydig fenomenfelt (Østerberg, 1994: XII). For norske fotballspillere krever det like fullt at en får ta del i den samme verdenen som de en konkurrerer imot. Når Merleau-Ponty (1994: 52) uttrykker at kroppen i en konkret bevegelse er beher-

skelse av en bestemt verden, forsterker det antakelsen om at norske spillere må læres de samme forutsetninger som sine fremtidige motspillere for å mestre spillet. En må sosialiseres til å kunne spille det samme spillet.

Pierre Bourdieus habitusbegrep viser til en sosialisert kropp som har inkorporert de immanente strukturene i en verden eller i en del av denne verden, i et felt, og habitus strukturerer både persepsjon av og handling i denne verdenen (Bourdieu, 1996: 137). «In short, the habitus, the product of history, produces individual and collective practices, and hence history, in accordance with the schemes engendered by history» (Bourdieu, 1977: 82). Habitus er det prinsippet som avler strategier som gjør agenter i stand til å møte svært ulike situasjoner (Bourdieu & Wacquant, 1993: 35), og viser slik sett tydelige likhetstrekk til Merleau-Pontys kroppsskjema. Habitus for Bourdieu er, på samme måte som Merleau-Pontys kroppsliggjorte vane, det som gir kroppen en evne til praktisk å gripe og foregripe situasjoner gjennom handlemåter basert på en kroppslig kunnskap – en kunnskap gjennom kroppen som sikrer en praktisk forståelse av verden (Bourdieu, 1999: 141).

SANSEN FOR SPILLET

I forklaringen og forståelsen av hvordan sosiale felt strukturerer og konstituerer forventninger om handlingsmåter, benytter Bourdieu spillet – og sansen for det – som metafor på det relasjonelle forholdet mellom felt og habitus (Crossley, 2001: 101). «The 'feel' (*sens*) for the game is the sense of the immanent future of the game, the sense of the direction (*sens*) of the history of the game that gives the game its sense» (Bourdieu, 1992: 82). Sansen for spillet innebærer en forståelse for spillet som gjør spilleren i stand til å foregripe det (Bourdieu, 1996: 137). En er i forkant av spillet, fordi en har spillets iboende tendenser i kroppen, i en inkorporert form – en er ett med spillet (Bourdieu, 1996: 137). Spilleren som har en manglende «feel for the game» vil derimot ha en habitus som ikke godt nok er tilpasset spillets karakter eller logikk, noe som vil uttrykkes gjennom at han eller hun alltid vil være i utakt, for tidlig eller sent ute (Bourdieu, 1996: 137).

Det er i forholdet mellom habitus og felt, mellom sansen for spillet og selve spillet, at spillets innsats, forstått som interessen eller investeringen i feltet, *illusio*, blir til (Bourdieu, 1999: 157). *Illusio* kan defineres som en tilstand av å være plassert i spillet, fanget i det og av det, for å ta del i de verdiene og fortjenestene det ligger i å være en del av det (Bourdieu, 1996: 132). *Libido* kan også være en treffende betegnelse på denne investeringen (Bourdieu, 1996: 134). Det hevdes fra flere hold (se eks. Baardsen, 2014; Hustad, 2016) at dagens norske spillere ikke investerer nok eller «brenner» nok for å bli gode, og at de som en følge av at vi har det for godt fremstår som sutrete og bortskjemte. Av den grunn påpekes det at norske spillere mangler tilstrekkelig mentalitet for å legge nok både tid og engasjement i det å bli en internasjonal toppspiller.

Fra toppfotballens side skyldes det på barnefotballen og barneidrettsbestemmelsene, som en mener fratrar barn muligheten å lære og «ville vinne» og «hate å tape». I tillegg ligger det implisitt i denne kritikken et ønske om tidligere spesialisering og tydeligere seleksjon ferdighetsmessig, slik at en trener mer og med bedre kvalitet fra tidlig alder (Hansen, 2016). Fra barne- og breddefotballens side arresteres naturlig nok toppfotballen og topp-

klubbene for å ikke forvalte talentene godt nok (Saltvik, 2016). Uavhengig av skyldfordeling i denne kontinuerlige polemikken, tilsier mangel på resultater og mangel på gode nok spillere at en ikke besitter den nødvendige kulturelle kapitalen som behøves for å være konkurransedyktig internasjonalt. I tråd med Schilling kan en form for kulturell kapital være en kroppsliggjort variant, som han definerer som fysisk (physical) kapital (Schilling, 1991, 1992, 1993 i Crossley 2001: 107). Schilling viser hvordan estetiske dimensjoner, så vel som kvaliteter ved kroppen som utholdenhet, motstandsdyktighet, tøffhet og styrke, kan ha funksjon som kapital i spesifikke sosiale felt.

Dette er eksempler på kapitalformer som norske spillere tidligere var kjent for, og toppfotballsjef Nils Johan Semb har ved flere anledninger (se eks. Ytterstad, 2014) formidlet at norsk fotball har mistet fortrinnet vi engang hadde på duellstyrke og løpskraft. Vi har imidlertid utviklet flere spillertyper med god teknikk, som eksempelvis Martin Ødegaard, Martin Samuelsen og Mads Møller Dæhlie. Norske spilleres fysiske kapital har, hvis vi skal følge toppfotballsjefens perspektiver, altså endret karakter, fra styrke og «stamina» til slepenhet og teknikk. Denne utviklingen kommer delvis som en følge av at det de siste ti årene har vært en dreining i mange utviklingsmiljøer mot en mer kontinental- og possession-orientert spillestil, kombinert med at smålagsspill har vært flagget som fotballens grunnspill (Bergo m.fl., 2002: 218–19). Dette skulle oppveie for de ferdighetene med ball vi mistet gjennom 1990-årenes fokus på en effektiv spillestil – en spillestil som var fundert i at en ikke trengte å besitte ball i særlig grad for likevel å vinne kampen.

«BEST UTEN BALL»

De gode norske resultatene på 1990-tallet var basert på en vitenskapelig tilnærming til spillet (Hjelseth, 2009). Både Egil «Drillo» Olsen og Nils Arne Eggens suksess med henholdsvis landslaget og Rosenborg var fundamentert i en effektiv spillestil (Olsen m.fl., 1994), i kombinasjon med en relasjonell «godfot-teori» (Eggen, 1999). Det viktigste prinsippet for begge var det «tidlige gjennombruddet», altså å straffe motstandernes ubalanse, noe som krevde et direkte, fremoverrettet angrepsspill (Olsen m.fl., 2010). Eggens og «Drillos» tilnærming til spillet var med utgangspunkt i kollektiv fremfor individ (Hjelseth, 2009), noe som følgende Eggen-postulat uttrykker: «Det er viktig å gå på banen for å være best mulig sjøl! Men det er langt viktigere å gå på banen for å gjøre medspillerne gode!» (Eggen, 1999: 226). Komplementaritet og spisskompetanse ble suksesskriterier i en spillestil, som i tillegg introduserte det norske folk for begreper som sonedeforsvar, sideforskyvning, press på ballfører, breakdown, gjennombruddshissighet og best uten ball.

«Best uten ball» er både fotballmessig og kulturelt interessant, spesielt når det benyttes om ferdigheter i et spill der ballen er en forutsetning for å vinne kampen. Midtbanespiller Øyvind Leonhardsen var selve «inkarnasjonen» av uttrykket, som en følge av hans enorme løpskapasitet, og dermed en kompetanse som var helt avgjørende for «Drillos» ønskede spillestil. Joar Hoel Larsen skriver i en artikkel i *Samtiden* i 1998 at «best uten ball» er en formulering som er særnorsk og globalt ubegripelig. Han mener videre at bare en ballfiendtlig fotballkultur kan ordlegge seg slik, og begrepet strider mot spillets grunnleggende idé om å score flere mål enn motstanderen. Uten ball, ingen scoring (Larsen, 1998). Begre-

pets diametrale motsetning er Johan Cruyffs sitat: "There is only one ball, so you need to have it" (Klotz, 2016: 150).

Den argentinskfødte sosialantropologen Eduardo P. Archetti (1998) påpeker at norsk fotball har sine røtter i den engelske fotballen med verdier som kick and run, virility og fair play, og dermed også i en engelsk spillestil med egenskaper som kollektiv innsats, fysisk utholdenhet og disiplin. I motsetning til den argentinske spillestilen, «criollo», som tidlig utviklet seg i opposisjon mot engelskmennenes fysiske og kollektive stil, fremsto det norske landslagets spillestil under «Drillo» som en overdrivelse av den tradisjonelle, engelske stilen (Archetti, 1998: 34). Archetti hevder at fotballidentitet er koblet til stil, med hensyn til både et individuelt og kollektivt nivå, og at en spillestil blir tradisjon når den oppnår seirer og det skapes nye begreper og diskurser som fremhever spillestilen.

Et viktig grunnlag for «Drillos» direkte og effektive spillestil er å finne i hans hovedfagsarbeid om scoringer i fotball (Olsen, 1974). Med inspirasjon fra England, gjennom Charles Reeps tallfestede analyser og Allan Wades spilleprinsippmodell, vokste det frem et vitenskapelig fotballmiljø med utgangspunkt i Norges Idrettshøgskole, hvor «Drillo» også underviste trenerstudenter i fotball. Det fotballideologiske fundamentet som lå til grunn var basert på kvantifisering av spillhandlinger og kampanalyse som verktøy, noe som helt klart var et komparativt fortrinn i «Drillos» suksess med landslaget gjennom 1990-tallet. Ifølge Archetti var «Drillos» vitenskapelige analyse så god at virkeligheten av og til ble sekundær (Archetti, 1998: 40).

Mistet norsk fotball tilstedeværelse i og perspektiv på virkeligheten, på spillet, som en følge av en kunnskapsdiskurs med bakgrunn i det kvantifiserbare og i det Ove Skarpenes (1998) definerer som en scientistisk tilnærming, hvor *sannsynlighet* blir den førende retningslinjen for hvordan en skal spille spillet? Kan det være at å fjerne den estetiske dimensjonen ved spillet, slik en tydeligst ser det i den søramerikanske måten å spille fotball på, med kreativitet, frihet, lekenhet og med følelser og skjønnhet (Larsen, 1998), så fjerner en også noe grunnleggende i forståelsen av spillet? Hvis vi følger Archettis antagelse om at «Drillos» tilnærming av og til gjorde virkeligheten sekundær, forstått som at fotballkampen da spilles ut fra forventningen om hvordan den vil bli, så ligger det også en risiko for at spillere går fra å agere i situasjoner til å reagere på situasjoner, fra å være aktør til re-aktør, fra å være en agent som får ting til å skje til å bli en som venter på de andres trekk. Ble norske fotballspillere brikker for et system, for en bestemt måte å spille på, som var effektiv, men samtidig enkel å gjennomskue og dermed også enkel å demme opp for?

AMBIVALENS OG «AMFIBISK PRAKSIS»

Kjetil K. Haugen (2010) hevder, med utgangspunkt i John Nashs spillteori, at den åpenbare forklaringen på gradvis svakere resultater for det norske landslaget skyldes at spillestilen var enkel å finne mottrekk til, nemlig å spille som Norge. Da fjernes Norges fortrinn, og dermed øker sjansene for at laget med de beste spillerne vinner kampen. Haugen hevder videre at det er hevet over enhver tvil at «Drillo» revolusjonerte norsk fotball, men at «Drillos» tilnærming også medførte en stor risiko. "However, the approach of establishing empirical evidence in a game and then applying this type of evidence in decision making is hazardous – at least in the long run" (Haugen, 2010: 8).

Det som naturlig nok er å foretrekke i stedet for å videreutvikle en «ensidig» spillestil, er å ha en alternativ strategi som er mye vanskeligere å finne mottrekk til (Haugen, 2010: 21). Dette alternativet har sammenfallende perspektiver med hva Østerberg (1986: 42) definerer som amfibisk handling, som hevder at du av og til lykkes bedre ved å likesom gjøre noe annet enn det du egentlig tilsikter. I fotballspillet vil støttepasningen, altså å spille ballen bakover på banen, være det ultimate eksemplet på dette. Støttepasningen skjuler den egentlige intensjonen, som er å skape gjennombrudd. Østerberg benytter benevnelsen amfibisk handling for å vise at menneskelige handlinger inneholder noe mer enn bare det formålsrasjonelle, eller det instrumentelle, og tilkjennegir fenomenologenes tankeretning, med skillet mellom prerefleksiv og refleksiv handling og skillet mellom den hensikt som er likefrem og den hensikt som likesom går en omvei, som muliggjørende for en slik handlingsteoretisk forståelse (Østerberg, 1986: 42). Det amfibiske består ikke i å sette sin vilje gjennom eller å utføre allerede uttenkte forsetter, ei heller er det spontane handlinger, da de kan og ofte må læres, men det dreier seg om en «reflektert spontanitet» (Østerberg, 1986: 43).

Kanskje den norske spillestildebatten heller ikke skal være et spørsmål om fremover-fotball eller possession-fotball, men derimot legge til grunn en amfibisk handlingsforståelse for hvordan en skal utvikle sitt spill. Selv om det er ved å innse ens særegne habitus og dens forhold til handlingsfeltet at man kan forstå hvordan ens egen smak skiller seg fra andres (Østerberg, 1995: 24), er det like lite formålstjenlig å utvikle spillere til et spill som ikke spilles som å spille et spill en ikke har spillere til å spille. Det norske herrelandslaget har slik sett de siste årene, under Per-Mathias Høgmoss ledelse, vært et tidsriktig bilde på norsk fotballs ambivalens mellom to spillestilspoler og derigjennom vist frem en tydelig diskrepans mellom materiell og stil, som i praksis medfører at vi ikke presterer godt nok, fordi andre har bedre ferdigheter og spiller dette spillet bedre enn oss.

En kan uttrykke dette som variabler i Bourdieus formel for praksis (Bourdieu, 1984: 101), [(habitus) (kapital)] + felt = praksis. En ser at det kreves et kraftig komparativt fortrinn i feltvariabelen for å veie opp for manglende ferdigheter, forståelse, kompetanse og ressurser. På 1990-tallet lyktes dette fordi en hadde noe de andre ikke hadde, deriblant velutviklede kampanalyser og verdens beste soneforsvarsspill, og samtidig var ferdighetene relasjonelt sett komponert slik at en fikk en høy utnyttingsgrad på de ressursene enn hadde tilgjengelig (eksempelvis Flo-pasningen). Dette gjorde oss i praksis særs konkurransedyktige, sett ut fra forutsetningene, selv om en da hadde flere og bedre spillere relativt sett enn i dag.

AVSLUTNING

Jeg stilte i introduksjonen spørsmålet om hvorvidt norsk fotball, med Norges Fotballforbund som ideologisk og metodiske tilrettelegger, evner å ta de riktige valgene for at norske spillere innehar god nok forståelse for spillet til å prestere internasjonalt. Så lenge vi ikke gir unge spillere muligheten for å sanse de elementene ved spillet som er avgjørende for å lære forståelse for spilllets tid og rom, er svaret *nei*. Denne forståelsen må kroppsliggjøres gjennom å se nødvendigheten og relevansen av å orientere seg i forkant av en spillsituasjon, slik at en har muligheten til å handle som agent, agere, i situasjonen. En grunnleggende forutsetning for å mestre spillet er at en kan forutse og foregripe spillsituasjoner, slik at en

gir seg selv og laget best mulig betingelser, eller mulighetsrom, i en gitt situasjon. Å inkorporere elementer ved spillets struktur så likt som mulig det endelige spillet, vil være en hensiktsmessig strategi for å tilegne seg gode nok vaner.

I et kulturelt perspektiv må den effektive og direkte spillestilen som tydeliggjorde seg under «Drillo» og suksessperioden på 1990-tallet, forstås i lys av vår interesse og lidenskap, illusio, for engelsk fotball og engelsk spillestil. Utfordringen med spillestilen var at den ble for endimensjonal og lite nyskapende, og dermed også enkel å finne mottrekk til. Alternativet hadde vært en amfibisk tilnærming, et både/og, der en kombinerte en fremoverrettet spillestil og det å være «best uten ball», samtidig som en evnet å utvikle et spill der en kunne «ta en omvei for å nå målet». Vi har ikke lykkes resultatmessig når vi har forsøkt å spille ballbesittende. Og det er ikke overraskende når det ikke ligger i våre kulturelle disposisjoner, i vår fotballspillende habitus, å spille som eksempelvis spanjoler og brasilianere. Å komme dit vil kreve tid, og en like god forståelse for *det* spillet som de har. Det forutsetter en kulturendring i norsk fotball. Ansettelsen av Lars Lagerbäck som norsk landslags-sjef viser at NFF ikke har tid til, eller ikke ønsker, en slik endring. Nå skal suksessfaktorene og de kulturelle elementene fra 1990-tallet revitaliseres for å gjenreise norsk fotball internasjonalt. Det gjenstår å se om konsekvensen av dette valget leder oss tilbake til fremtiden eller fører oss tilbake til start.

REFERANSER

- Alm, A., & Fallby, J. (2012). *Se på spillet? En bok om spilleforståelse i fotball*. Oslo: Akilles.
- Archetti, E. P. (1998) Opprinnelse og tradisjoner: Forestillinger om fotball. I: Sandberg, P.-Ø., *Vinnerglede gjennom 50 år*. Hamar: Norsk Tipping.
- Bergo, A., Johansen, P. A., Larsen, Ø., & Morisbak, A. (2002). *Ferdighetsutvikling i fotball – handlingsvalg og handling*. Oslo: Akilles.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press; DOI: 10.1017/cbo9780511812507 DOI: 10.1017/CBO9780511812507
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, P. (1992). *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1996) *Symbolsk makt*. Oslo: Pax.
- Bourdieu, P. (1999) *Meditasjoner. Méditations pascaliennes*. Oslo: Pax.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. J. D. (1993). *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Baardsen, J. (2014, 15. september). Mange fotballspillere er bortskjemte. De sitter på benken og sutrer. Dagbladet. Hentet fra <http://www.dagbladet.no/2014/09/15/sport/fotball/tippeligaen/valerenga/zahid/35277670/>
- Crossley, N. (2001). *The Social Body. Habit, Identity and Desire*. London: Sage Publications; DOI: 10.4135/9781446219867
- Crossley, N. (2013). Habit and habitus. *Body & Society*, 19 (2&3), 136–161.. DOI: 10.1177/1357034x124725430741-8639
- EGGEN, N. A. (1999). *Godfoten. Samhandling – veien til suksess*. Oslo: Aschehoug.

- FIFA (2016) Men's ranking. Hentet fra <http://www.fifa.com/fifa-world-ranking/index.html>
- Hansen, P. J. (2016, 21. september) Per Joar Hansen reiste ut for å finne ut hva Fotball-Norge gjør galt. Nå slår han full alarm. *Aftenposten*. Hentet fra http://www.aftenposten.no/100Sport/fotball/eliteserien/Per-Joar-Hansen-reiste-ut-for-a-finne-ut-hva-Fotball-Norge-gjor-galt-Na-slar-han-full-alarm-825958_1.snd
- Haugen, K. K. (2010). The "Norwegian Soccer Wonder". A Game Theoretic Approach. *Scandinavian Sport Studies Forum*, 1, 1–26.
- Hjelseth, A. (2009) Etter «Drillo»? Utdfordringer for vitenskapelig baserte spillestiler i norsk fotball. *Idrettsforum.org*. vol. 104.
- Hughson, J., & Inglis, D. (2002). *Inside the Beautiful Game: Towards a Merleau-Pontian Phenomenology of Soccer Play*. *Journal of the Philosophy of Sport*, XXIX(1), 1–15.
DOI: 10.1080/00948705.2002.97146190094-8705
- Hustad, T. (2016, 29. juni) Eikrem: – Norske spillere kan lære mye av Islands mentalitet. *Aftenposten*. Hentet fra http://www.aftenposten.no/100Sport/fotball/internasjonale/Eikrem---Norske-spillere-kan-lare-mye-av-Islands-mentalitet-774829_1.snd
- Jordet, G. (2004). *Perceptual expertise in dynamic and complex competitive team contexts. An investigation of elite football midfield players*. Avhandling (dr. scient.). Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Klotz, L. (2016). *Sustainability through Soccer. An Unexpected Approach to Saving Our World*. Oakland: University of California Press.
- Larsen, J. H. (1998) Best uten ball! *Samtiden*, 2/3, 2–11.
- Lia, F. (2013, 27. april) Vinnerblikket. Hentet fra <http://www.josimar.no/artikler/vinnerblikket/924/>
- López, M. & Besa, R. (2016, 7. september) Pep Guardiola: my debt to Andrés Iniesta and how he opened my eyes on tactics. *The Guardian*. Hentet fra <https://www.theguardian.com/football/2016/sep/07/pep-guardiola-andres-iniesta-barcelona-tactics-book-extract>
- Lowe, S. (2011, 11. februar) I'm a romantic, says Xavi, heartbeat of Barcelona and Spain. *The Guardian*. Hentet fra <https://www.theguardian.com/football/2011/feb/11/xavi-barcelona-spain-interview>
- Merleau-Ponty, M. (1965). *The Structure of Behaviour*. London: Methuen.
- Merleau-Ponty, M. (1994). *Kroppens fenomenologi*. Oslo: Pax.
- NFF. (2011). *Flest mulig, lengst mulig, best mulig*. Den store barne- og ungdomsfotballboka. Oslo: Akilles.
- NFF. (2014). *Nye spillformer og regelendringer*. Oslo: Norges Fotballforbund.
- NFF (2016) Forslag til ny inndeling av spillformer i barne- og ungdomsfotballen. Prosjektbeskrivelse for pilot 2017. Hentet fra <https://www.fotball.no/contentassets/1aee211ac08247fe88d9419b5757e85a/pilot-ny-spillformmatrise-prosjektbeskrivelse-revidert.pdf>
- Olsen, E. (1974). *Scoringer i fotball. Hovedfagsoppgave*. Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Olsen, E., Eggen, N. A., & Ulseth, O. (2010). *Det viktigste av alt uviktig*. Oslo: Aschehoug.
- Olsen, E., Semb, N. J., & Larsen, Ø. (1994). *Effektiv fotball*. Oslo: Gyldendal.
- Ronglan, L. T., Tenga, A., & Sigmundstad, E. (2010). *Spillorganisering i barne- og ungdomsfotballen: Ulike spillformers betydning for barnas involvering. Rapport fra Forskningscenter for trening og prestasjon, NIH*. Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Saltvik, J. R. (2016, 28. september). Barnefotballen – toppfotballens hoggestabbe. Hentet fra <http://trenerforeningen.no/spillerutvikling/barnefotballen-%E2%80%93-toppfotballens-hoggestabbe>

- Skarpenes, O. (1998) Den sanne, den skjønne og den gode scoringen. *Samtiden*, 2/3, 12–22. Oslo: Aschehoug
- Telseth, F. & Wergeland, E. S. (2016) Spelarutvikling på spansk. *Josimar* 4/2016.
- UEFA (2016) *UEFA rankings for club competitions*. Hentet fra <http://www.uefa.com/memberassociations/uefarankings/country/index.html>
- Wadel, C. (1991) Feltarbeid i egen kultur. En innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning. Flekkefjord: Seek.
- Ytterstad, M. (2014, 24. september) Det er dette vi har mistet i norsk fotball. *Dagbladet*. Hentet fra <http://www.dagbladet.no/sport/nils-johan-semb---det-er-dette-vi-har-mistet-i-norsk-fotball/60948125>
- Østerberg, D. (1986). *Fortolkende sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Østerberg, D. (1990). Det sosiomaterielle handlingsfelt I: Frønes, I. og Deichman-Sørensen, T. (red.), *Kulturanalyse*. Oslo: Gyldendal.
- Østerberg, D. (1994) Innledning. I: Merleau-Ponty, M. *Kroppens fenomenologi*. Oslo: Pax.
- Østerberg, D. (1995) Innledning. I: Bourdieu, P. *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax.